

Карнаух Богдан Петрович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права № 1,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: karnaukh.bogdan@gmail.com
ORCID 0000-0003-1968-3051

doi: 10.21564/2414–990x.151.215274
УДК 347.5

ДУБЛЮВАННЯ ШКОДИ В ДЕЛІКТНОМУ ПРАВІ

Досліджено причинний зв'язок у справах, коли із певним інтервалом у часі трапляються дві події, кожна з яких є достатньою для завдання однієї і тієї ж шкоди. Такі випадки називають послідовною причинністю або дублюванням шкоди. Увагу зосереджено на справах, що пов'язані з заподіянням шкоди здоров'ю потерпілого. Особливість цих справ, зокрема, полягає в тому, що втрата працездатності, на відміну від пошкодження майна, є триваючою шкодою. З огляду на це обгрунтовно концепцію, згідно з якою після настання другого інциденту шкоду у вигляді втрати працездатності слід уважати такою, що має одночасно дві причини. Це відкриває шлях для застосування режиму солідарної відповідальності деліквентів.

Ключові слова: причинний зв'язок; дублювання шкоди; послідовна причинність; делікт; ушкодження здоров'я.

Карнаух Б. П., кандидат юридических наук, доцент кафедри гражданского права № 1, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: karnaukh.bogdan@gmail.com ; ORCID 0000-0003-1968-3051

Дублирование вреда в деликтном праве

Исследуется причинная связь по делам, в которых с определенным интервалом во времени случаются два события, каждое из которых является достаточным для нанесения одного и того же вреда. Такие случаи называют последовательной причинностью или дублированием вреда. Внимание сосредоточено на делах, связанных с причинением вреда здоровью потерпевшего. Особенность этих дел, в частности, заключается в том, что утрата трудоспособности, в отличие от повреждения имущества, является продолжающимся вредом. В виду этого обосновывается концепция, согласно которой после второго инцидента ущерб в виде утраты трудоспособности предлагается считать таким, что имеет одновременно две причины. Это открывает путь для применения режима солидарной ответственности деликвентов.

Ключевые слова: причинная связь; дублирования вреда; последовательная причинность; деликт; повреждения здоровья.

Вступ. Уявімо, що водій, виїжджаючи із гаража, пошкрябав крило автомобіля, а потім потрапив в аварію, у якій йому пошкоджено те ж саме крило.

Особливість цієї ситуації в тому, що з певним інтервалом у часі (тобто послідовно) трапляються дві події, кожна із яких є достатньою для завдання однієї й тієї ж шкоди. Ці випадки називають послідовною причинністю або дублюванням шкоди. За такого сценарію виникає питання, котра із двох подій має визнаватися юридично значимою причиною шкоди. Якщо під шкодою розуміти реальні зміни у фізичному світі, то, безумовно, кожна із двох подій є причиною, позаяк після кожної з них форма й вигляд автомобільного крила змінювались. Однак якщо під шкодою розуміти економічні наслідки, то причиною є тільки перша подія, адже саме після неї виникла потреба у ремонті крила, і друга подія з цієї точки зору нічого не змінила. Оскільки деліктне право покликане загладити саме економічні втрати від порушення прав, другий аргумент переважає і збитки належить покласти на того, хто винен у першому інциденті.

Проте іншого підходу вимагають справи, у яких ідеться про завдання шкоди життю і здоров'ю. Особливість цих справ, по-перше, у тому, що життя і здоров'я – найвища соціальна цінність, і це виправдовує ширший обсяг її правового захисту засобами деліктного права. По-друге, у разі завдання тілесних ушкоджень виникає особливий вид економічних втрат, які мають триваючий характер [1, с. 337], а саме – втрата працездатності. На відміну від пошкодження майна, яке викликає необхідність здійснення разових витрат на його відновлення, зменшення працездатності – це економічні втрати, які тривають у часі і подеколи можуть існувати упродовж усього життя потерпілого. Особливий у темпоральному вимірі характер шкоди зумовлює особливості аналізу причинного зв'язку у таких справах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушувана проблема досліджується вченими в контексті загального вчення про причинний зв'язок у деліктному праві [1, с. 334–337]. Разом з тим в англomовній літературі є роботи, спеціально присвячені послідовній причинності, або дублюванню шкоди. Серед таких – статті А. Бороудейла (A. Borrowdale) [2], У. Вагнера (U. Wagner) [3], Е. Квіла (E. Quill) [4], М. Мак-Іннса (M. McInnes) [5], Г. МакГрегора (H. McGregor) [6] Д. Фішера (D. A. Fischer) [7], Дж. Кінга (J. King) [8] та інших.

Мета цієї статті – окреслити особливості встановлення причинного зв'язку у випадках так званого дублювання шкоди, коли послідовно в часі трапляються два інциденти, кожен із яких заподіює ушкодження здоров'я потерпілого і сам по собі є достатнім для втрати працездатності.

Виклад основного матеріалу. У справі *Baker v. Willoughby* [9] позивача, пана Бейкера, було збито автомобілем на перехресті, внаслідок чого він зазнав серйозного ушкодження лівої ноги й щиколотки. Це позначилося на його працездатності і він був вимушений змінити місце роботи. Через три роки, змінивши декілька місць роботи, він влаштувався сортувальником металобрухту. Одного дня на сортувальний пункт увірвалися грабіжники, і погрожуючи зброєю, вимагали грошей. Коли пан Бейкер відмовив, один зі зловмисників

вистрелив у нього і поцілів у хвору ногу. Вогнепальне поранення викликало серйозні ускладнення і ногу довелося ампутувати.

Після цього винуватець ДТП, у якій потерпілому було пошкоджено ногу, звернувся до суду, наполягаючи на тому, що належна із нього сума відшкодування має бути зменшена з огляду на те, що після пограбування скоєне ним ДТП більше не може вважатися причиною втрати працездатності потерпілого – відтепер такою причиною є вогнепальне поранення кінцівки і її наступна ампутація. Відповідач указував, що друга травма призвела до втрати самої кінцівки, що її хворий стан зумовлював непрацездатність, а тому жодні втрати, які відтоді зазнає потерпілий, не можуть бути приписані недбалості відповідача. На його думку, друга травма поглинула або скасувала ефект першої травми і всі втрати відтепер мають бути віднесені на рахунок другої травми.

Однак Палата лордів не погодилася із таким міркуванням і дійшла висновку, що винуватець ДТП продовжує залишатися відповідальним за втрату працездатності, зумовлену ушкодженням ноги, навіть і після того, як цієї ноги більше немає. Такий висновок було пояснено тим, що відповідач неправильно розуміє, що є предметом компенсації в цьому випадку. Лорд Рейд зауважив: «Чоловікові компенсується не за тілесне ушкодження: йому компенсується за втрати, яких він зазнає внаслідок цього ушкодження. Його втрати – не в тому, що він має кульгаву ногу; вони – у нездатності вести повноцінне життя, нездатності насолоджуватися зручностями, що залежать від свободи пересування, і нездатності заробляти стільки, скільки він заробляв раніше або міг би заробляти, якби не інцидент. Ніщо із цього не було зменшене другим ушкодженням. Тож які підстави вважати, що воно [друге ушкодження] нівелювало чи стерло втрати [від першого]?» [9].

Подібним чином висловився і лорд Пірсон: «Наступна подія не зробила Позивача ані менш кульгавим, ані менш позбавленим зручностей. Вона не скоротила період його страждань. Вона зробила його тільки більше кульгавим, більше обмеженим у можливостях і більше позбавленим зручностей. Він не повинен отримувати менше відшкодування через те, що йому навіть гірше, ніж можна було очікувати <...> Первісний інцидент спричинив те, що можна назвати «знеціненням» позивача у тому сенсі, що він викликав зменшення його загальної здатності виконувати дії, заробляти гроші й насолоджуватися життям. За це знецінення первісний деліквент мусить залишатися і залишається відповідальним повною мірою, якщо тільки до моменту визначення розміру збитків не станеться щось таке, що або зменшує знецінення (наприклад, несподіване одужання від негативних наслідків інциденту) або, скорочуючи тривалість життя, зменшує період, протягом якого позивач потерпатиме від знецінення» [9].

Таким чином, висновок у справі *Baker* ґрунтується на міркуваннях про те, що саме слід вважати юридично компенсабельною шкодою у разі завдання тілесних ушкоджень і наступної втрати працездатності¹. Палата лордів дійшла

¹ Аналогічної позиції додержуються і канадські суди [Див.: 10–14].

висновку, що шкодою є не самі по собі негативні зміни в організмі потерпілого, а той економічний ефект, який вони за собою тягнуть і який полягає у втраті раніше доступних людині можливостей (насолоджуватися життям, користуватися вигодами, виконувати дії, заробляти гроші). За такого розуміння шкоди справа *Baker* вирішується аналогічно до випадків асиметричної надлишкової причинності¹. Адже якщо шкода полягає у втраті можливостей, зумовлених наявністю здорової кінцівки, то у завданні такої шкоди недбалій водій, скоївши наїзд на потерпілого, випередив грабіжників. Тобто ДТП – це випереджаюча причина втрати працездатності, а вогнепальне поранення – причина випереджена.

Однак справа *Baker* все ж відрізняється від класичних випадків асиметричної надлишкової причинності, і, зокрема, від фабули, у якій потерпілого було застрелено за мить до того, як він мав випити отруєний чай [7, с. 1147]. У цьому разі випереджена причина (отруєний чай) – пов'язана із процесом, який перервався: отрута не потрапила в організм і не справила жодного ефекту. Інша річ – у справі *Baker*: випереджена причина (постріл грабіжника) призвела до дійсних змін у організмі і в цьому сенсі фізичний процес, запущений пострілом, не перервався, а дістав повного розвитку. Однак це не перешкоджає однаковому підходу до двох випадків за умови реконцептуалізації поняття компенсбельної шкоди.

У справі *Baker* Палата лордів зосередила увагу на економічних наслідках ушкодження кінцівки. Але не можна залишати поза увагою того, що у такого ушкодження можуть бути (і, як правило, завжди є) наслідки психологічні у вигляді фізичного болю і страждань. І якщо йдеться про компенсацію моральної шкоди за біль і страждання, то тоді аргумент першого відповідача за певних умов може виявитися цілком слушним. Адже якщо після ДТП потерпілому дошкуляв хронічний біль у нозі, він, безумовно, зник із ампутацією [7, с. 1154], і, як би дивно це не звучало, другий інцидент у цьому аспекті дійсно припинив триваючу (моральну) шкоду, що виникла внаслідок першого інциденту². Тож важливий нюанс, який не дістав спеціальної уваги у справі *Baker*, полягає в тому, що коли йдеться про тілесне ушкодження, необхідно розрізняти два види шкоди – економічну, що полягає у втраті численних можливостей, які має здорова людина, і моральну, яка полягає у фізичному болю. І при цьому нас не повинно збивати з пантелику, що обидва види компенсуються в грошовій формі, адже втрачені можливості не поновлюються, коли особі завдано ще більшого каліцтва, тоді як біль може припинитися.

¹ Докладно про надлишкову причинність [Див.: 15].

² І загалом слід зауважити, що в окремих випадках делікт може разом зі шкодою приносити потерпілому й певну вигоду. У такому разі розмір принесеної деліктом вигоди має бути врахований при обчисленні суми відшкодування. Таке правило передбачене в § 920 Зводу (другого) деліктного права:

«Коли відповідачева протиправна поведінка заподіяла шкоду позивачу чи його майну і тим самим принесла певну вигоду порушеним інтересам позивача, то вартість цієї вигоди має бути врахована в зменшення збитків тією мірою, якою це відповідає справедливості».

Справу *Baker* важливо порівняти з іншою – на перший погляд схожою – справою, у якій суд, проте, дійшов протилежного висновку. Це справа *Jobling v Associated Dairies Ltd* [16]. У цій справі позивач, пан Джоблінг, працюючи у м'ясній лавці, послизнувся на вологій підлозі. Через падіння в нього сталося зміщення міжхребцевого диску і працездатність зменшилася на 50%. Його роботодавця було визнано винним у порушенні вимоги не допускати потрапляння на підлогу речовин, що роблять її слизькою і здатні спричинити падіння (така вимога була передбачена Законом про офіси, магазини і приміщення залізниці 1963 р.). Однак три роки по тому в пана Джоблінга виявили серйозне захворювання спинного мозку – спондилогенну мієлопатію. Ця хвороба ніяк не була пов'язана із попереднім інцидентом, але вона призвела до повної втрати працездатності.

Як і в попередній справі, перед судом постало питання, чи повинен роботодавець, винний у першому інциденті, продовжувати залишатись відповідальним за триваючу шкоду від втрати працездатності після того, як стався другий інцидент. На відміну від попередньої справи цього разу Палата лордів відповіла заперечно.

В основу рішення було покладено такі аргументи. По-перше, головна мета відшкодування в деліктному праві – поставити потерпілого у таке становище, в якому він був би, якби не протиправна поведінка відповідача [3, с. 380; 5, с. 1017] – не в гірше, і не в краще, а точнісінько в таке саме, настільки наскільки це становище можна достеменно визначити (аргумент *restitutio in integrum*). Під таким кутом зору, якби не мала місця недбалість відповідача, то позивачеві довелося б самотужки нести тягар усіх збитків, пов'язаних із хворобою спинного мозку. Отже, якщо визнати, що після того, як позивач захворів на мієлопатію, половину його збитків все одно мусить покривати роботодавець, то це б означало, що позивача поставлено в істотно краще становище, аніж те, в якому він би опинився, якби не недбалість роботодавця [7, с. 1153].

По-друге, коли йдеться про втрату працездатності, суд обраховує, скільки міг би заробляти потерпілий, якби йому не було завдано шкоди. І визначаючи розмір таких заробітків, англійський суд бере до уваги те, що прогнозовані доходи можуть знижуватися через низку випадкових природних чинників, які час від часу трапляються. Такі чинники дістали поетичну назву – «примхи долі»¹. І головною «примхою» визнаються хвороби. Імовірність різних недуг варто брати до уваги, обраховуючи розмір належних позивачеві збитків, адже припущення протилежного, що якби не завдання шкоди, то позивач працював би усе життя геть без єдиного лікарняного – видається нереалістичним.

Лорд Кейт з цього приводу зауважив: «Оцінка збитків від тілесного ушкодження передбачає процес *restitutio in integrum*. Мета у тому, щоб поставити позивача у таке ж становище, у якому він був би, якби не інцидент. Його становище не слід покращувати. Цей процес вимагає порівняти позивачеве становище в тому, що стосується його здатності насолоджуватися вигодами життя

¹ Докладніше [Див.: 2].

й заробляти гроші: яким воно було б, якби інцидент не стався, і яким воно є насправді після інциденту. При оцінці, як обставини могли б скластися, якби не інцидент, принцип «зрадливої долі» вказує, що належить зважати на події, такі як хвороба, котрі нерідко трапляються в житті кожної людини. Якщо такими подіями нехтувати, то відшкодування може виявитися більшим, ніж потрібно, аби загладити наслідки інциденту, а такий результат був би несправедливим стосовно відповідача» [16].

По-третє, якщо уся сума відшкодування за втрату працездатності має бути визначена одразу (а не шляхом установаження періодичних платежів), то суду доводиться висловлювати припущення про те, які «примхи долі» у майбутньому ймовірно могли б завадити потерпілому заробляти стільки, скільки він до цього звик заробляти. Однак якщо «примха» уже сталася, до моменту ухвалення судового рішення, то суду не треба міркувати над тим, що могло б статися – суд достеменно знає, що вже сталося. Коротко цей аргумент виражають словами «суд не припускає, якщо знає». Цей аргумент указує на недопустимість обраховувати розмір відшкодування на основі припущень про очікуване трудове життя потерпілого, якщо в силу обставин, які уже сталися, достеменно відомо, що його реальне життя не є і вже не буде таким, як очікувалось.

Як зауважив Лорд Брідж, оскільки суд не припускає, коли знає, то збитки від втрати заробітку мають бути відповідно зменшені, якщо позивачева працездатність до моменту судового розгляду насправду знизилася від певної незалежної причини такого типу, котрий суд мусив би враховувати, застосовуючи принцип примхливої долі [16].

На перший погляд рішення у справах *Baker* і *Jobling* суперечать одне одному. Однак між двома справами є кардинальна відмінність, яка виправдовує різні підходи. У справі *Baker* обидва інциденти (недбалість водія і злочин грабіжників) є деліктами, тоді як у справі *Jobling* перший інцидент (недбалість роботодавця) є деліктом, а другий (мілопатія) – випадковістю (має неделіктне походження) [3, с. 390; 4, с. 101–102].

Обґрунтування, чому ця фактична відмінність має вирішальне значення, спирається на принцип, за яким «деліквент має приймати потерпілого таким, яким він є». Припустімо, що середня вартість автомобілів на дорогах міста – 5 тис. USD. Тим не менше, якщо комусь не поталанить зіткнутися із автомобілем вартістю 50 тис. USD, він не може вимагати зменшення належної з нього суми, посилаючись на те, що зазвичай аварія в цьому місті не повинна була б обходитися аж так дорого. Цей принцип, безумовно, працює і в протилежному напрямку [4, с. 93]. Якщо хтось зіткнеться із пошарпаним стареньким авто за 1 тис. USD, то із нього не можна вимагати відшкодування більшої суми, посилаючись на те, що середньостатистична вартість подібної аварії по місту була б вищою, аніж реальна шкода, якої деліквент завдав. Власне, ілюстрацією, коли цей принцип спрацьовує на користь деліквента, була справа *Performance Cars Ltd v. Abraham* [17].

Цей принцип застосовується і до тілесних ушкоджень: якщо людині завдано поранення, яке б у когось іншого не потягло жодних ускладнень, але в неї, через особливості організму – спричинило тяжкий стан, то деліквент має відшкодувати шкоду, викликану тяжким станом потерпілого, у повному обсязі.

Припустімо, що в момент часу t_1 потерпілому було завдано ушкодження першим деліквентом, наслідком чого стала постійна втрата працездатності в обсязі 50%. Згодом, у момент часу t_2 потерпілому завдав каліцтва другий деліквент. При цьому характер каліцтва був таким, що тільки його одного було б достатньо для постійної повної втрати працездатності.

За таких обставин другий деліквент був би вправі посилатися на принцип «приймати потерпілого таким, яким він є», і оскільки на момент завдання шкоди працездатність потерпілого вже була знижена до 50%, то деліквент мав би відповідати лише за *додане ним погіршення* становища потерпілого, тобто за решту 50%¹. За таких обставин, якщо визнати, що починаючи від t_2 перший деліквент більше не відповідає за завдану шкоду, то потерпілий «провалиться між двома стільцями» і недоотримає половину відшкодування. Виходить, що від t_2 втрата працездатності становить 100%, однак потерпілий отримує компенсацію тільки за 50%, бо перший деліквент уже не відповідає, а другий відповідає тільки за додану ним частку. І саме для того, щоб уникнути такого результату, Палата лордів у справі *Baker* вказала, що перший деліквент не повинен бути звільнений від відповідальності за ушкодження ноги навіть після того, як внаслідок вогнепального поранення її було ампутовано. Аналогічними міркуваннями керувався і Високий Суд Ірландії у справі *L. (R.) v. Minister for Health and Children* [18].

Логіка, отже, така, що після t_2 потерпілий у будь-якому разі повинен отримувати відшкодування за всю шкоду, якої він реально зазнає (а це 100% втрати працездатності), і оскільки другий деліквент (згідно з принципом «приймати потерпілого таким, яким він є») може бути визнаний відповідальним тільки за різницю між працездатністю, яку потерпілий мав безпосередньо до t_2 і після t_2 (а це $100 - 50(\%)$), то не залишається нічого іншого, як висувати, що після t_2 перший деліквент має залишатися відповідальним за втрату працездатності в обсязі $100 - (100 - 50)(\%)$.

Цей принцип виразно сформулював суддя Робертсон (Robertson) у канадській справі *Long v. Thiessen*: «Я гадаю, що спосіб найкраще досягти справедливості у цій справі такий: (а) оцінити настільки, наскільки це можливо, скільки позивач стягнув би із Тіссенів [перший деліквент], якби позов до них розглядався 22 квітня 1966 р. (рівно за день до другого інциденту) і присудити збитки відповідно; (б) оцінити загальні збитки від двох інцидентів, якими вони є на

¹ У канадській справі *Stene v. Evans*, 1958 CanLII 232 (AB CA), де перший інцидент призвів до втрати працездатності в обсязі 20%, а другий – до повної втрати працездатності, суд зауважив: «Той, хто скалічив Стіна у другому інциденті “скалічив не 100% людини”, а 80% людини, і це була обставина, яку належало врахувати суду, що розглядав другий інцидент».

день дійсного розгляду справи; і (с) відняти суму (а) від суми (b) і стягнути з Лаліберте [другий деліквент] збитки в розмірі різниці» [11].

Таким чином, висновок про відповідальність першого деліквента значною мірою обумовлений прогнозом того, якою буде відповідальність другого деліквента. Іншими словами, обсяг відповідальності другого деліквента приймається як даність і на його основі вираховується обсяг відповідальності першого деліквента. Проте, що, коли поставити під сумнів вихідні дані цього обрахунку і припустити, що другий деліквент має відповідати за шкоду від втрати працездатності у повному обсязі, тобто за усі 100% втрати працездатності? Чи можна в такому разі пояснити, на якій підставі другий деліквент має відповідати за ту частину втрати працездатності, яка мала місце до вчинення другого делікту? У науці було запропоновано таке пояснення: другий деліквент своїми діями заподіює шкоду у вигляді позбавлення потерпілого його права вимагати відшкодування від першого деліквента [3, с. 388; 4, с. 108; 6, с. 381; 7, с. 1158–1159; 8, с. 1362–1363; 19, с. 310]. Однак таке пояснення не отримало широку підтримку, оскільки шкода у вигляді втрати права вимоги навряд чи підлягала б відшкодуванню з огляду на її віддаленість [3, с. 388].

Як зазначає Девід Фішер (David A. Fischer), на користь того, що другого відповідача не можна визнавати відповідальним за шкоду, яка мала місце до другого делікту, – свідчить і економічний аналіз права. Часткова втрата працездатності, яка існувала уже до другого делікту, – це шкода, якої другий деліквент не міг попередити, а отже, навіть якщо й покласти на нього відповідальність за цю шкоду, то це не забезпечить жодної превенції подібних випадків на майбутнє [7, с. 1158].

Наведені міркування в цілому видаються переконливими в тому, що стосується пояснення ситуації із двома послідовними деліктами. Однак чи прояснюють вони справу, у якій друга причина шкоди має неделіктне походження? Адже далеко не очевидно, чому випадок із двома послідовними деліктами, з одного боку, і випадок, коли за деліктом слідує причина неделіктної природи, – з іншого, тлумачаться кардинально по-різному. У. Вагнер припускає, як би могла виглядати критика такого розмежування: «Його може бути критиковано на тій підставі, що відповідач (перший деліквент) перебуває в однаковому логічному відношенні до наслідку, незалежно від того, чи є іще інший деліквент, або безневинний заподіювач, або стихійне лихо – його відповідальність не повинна залежати від обставин, що настануть у майбутньому і ніяк йому не підконтрольні. Логічним був би однаковий результат в обох ситуаціях. Цей погляд також може бути підтриманий твердженням про те, що прийняти розмежування як норму права – означало б дати відповідачеві, який скоїв правопорушення, утекти «крізь око логічних тенет», не зважаючи на те, що, зрештою, відповідач учинив делікт, який насправді послугував причиною шкоди. Правопорушникам не повинно бути дозволено уникати наслідків своїх протиправних дій. Рація аргументу в тому, що краще застосовувати відповідальність у таких випадках і тим самим попереджати недбалу поведінку, аніж

дарувати відповідачам несподівану удачу, на яку вони не заслуговують» [3, с. 383] (Виноски пропущено. – Б. К.).

Тому не всі європейські правові порядки додержуються такого підходу. Тим часом як у Німеччині суди звільняють деліквента від відповідальності в разі наступного дублювання заподіяної шкоди через причину неделіктної природи (так само як це зробила Палата лордів у справі *Jobling*), у Франції суди демонструють протилежний підхід, визнаючи, що деліквент має продовжувати залишатись відповідальним за заподіяну шкоду навіть після того, як стався другий інцидент неделіктної природи [1, с. 335].

Насамкінець існує припущення, що прихованою причиною рішення Палати лордів у справі *Baker* стало те, що грабіжників, котрі поцілилися в потерпілого, так і не було знайдено [5, с. 1028–1029]. Тож якби Суд визнав, що роботодавець більше не відповідає за скалічену ногу, потерпілий позбувся би всякого відшкодування. Утім, якби Палата лордів насправді керувалася цим мотивом, рішення слід було б сформулювати більш гнучко, адже так, як є, це рішення не враховує того, що ситуація може виявитися і зворотною: неплатоспроможним або недосяжним для судового рішення може бути перший, але не другий, деліквент.

На наше переконання, це обставина, яку вкрай важливо враховувати, до того ж, існують концептуальні передумови до її врахування. Слід лише визнати, що після другого інциденту втрата працездатності має дві причини: дії першого деліквента і дії другого деліквента.

Такий висновок видається закономірним, якщо взяти до уваги те, що йдеться про шкоду, яка має продовжуваний у часі характер, а також те, що обмеження (в руках, можливості насолоджуватися життям і здатності заробляти), які виникли внаслідок першого делікту, нікуди не подіваються і після другого делікту. Отож, після другого делікту на шкоду, яка продовжує тривати від першого делікту, накладається така ж триваюча шкода від нового делікту, таким чином, виходить, що відтепер шкода має дві причини – перший і другий делікт, а це означає, що ситуація аналогічна випадковій симетричній надлишкової причинності.

Таке бачення знайшло відображення у §(3) ст. 3:104 PETA: «Якщо перша діяльність викликала триваючу шкоду і наступна діяльність пізніше викликала б таку ж саму шкоду, обидві діяльності вважаються причинами триваючої шкоди від цього часу».

Більше того, підґрунтя для саме такого висновку можна знайти і в словах лорда Рейда у справі *Baker*. Так, він зауважив: «Якби було так, що з точки зору права наслідок може мати тільки одну причину, то Відповідач міг би бути правий. Завжди необхідно довести, що будь-які втрати, за які може бути надано компенсацію, були викликані відповідачевою недбалою поведінкою. Утім загальноновизнано, що право розглядає чимало подій як такі, що мають дві причини: так буває щоразу, коли йдеться про вину потерпілого, бо ж тоді право говорить, що ушкодження викликано і недбалістю відповідача, і недбалістю позивача» [9].

Підхід, згідно із яким обидва делікти визнаються причиною шкоди, має ту важливу перевагу, що в такому разі є підстави для визнання обох деліквентів

солідарно відповідальними за втрату працездатності від моменту, коли мав місце другий делікт. А це означає, що навіть якщо один із деліквентів виявиться неплатоспроможним або недосяжним для притягнення до відповідальності (причому байдуже, котрий саме), – потерпілий все одно отримає відшкодування. У такому разі потерпілий не «провалюється між двох стільців», а навпаки отримує додаткову гарантію відшкодування, на яку він вправі розраховувати, з огляду на те, що постраждав від чужої необережності двічі.

Однак варто зауважити: такою, що має дві причини, слід визнати втрату працездатності лише в тій частині, в якій вона дублюється двома деліктами. Решта, тобто погіршення становища після другого делікту, – повинна бути відшкодована тільки за рахунок другого деліквента. Тобто якщо після першого делікту працездатність потерпілого знизилася до 70 %, а другий делікт сам по собі був достатнім для зниження працездатності до 50 %, то перший і другий деліквент солідарно відповідають за втрату працездатності в обсязі 30 % і другий деліквент іще самостійно відповідає за втрату в обсязі 20 %.

Висновки. Коли дублювання шкоди відбувається внаслідок двох послідовних ушкоджень здоров'я, потрібно ретельно зважити різні засади деліктного права, котрі подеколи можуть конфліктувати між собою. Однак при цьому слід виходити з того, що вирішальне значення має принцип повного відшкодування, за яким становище потерпілого має бути відновлене до стану, який мав би місце, якби не заподіяння шкоди. Зважаючи на те, що втрата працездатності має триваючий характер, найбільш сприятливою для потерпілого видається концепція, згідно з якою після настання другого інциденту шкода у вигляді втрати працездатності вважається такою, що має одночасно дві причини.

References

1. Van Dam, C. (2013). *European Tort Law* (2nd ed.). Oxford University Press.
2. Borrowdale, A. (1983). Taking Account of Vicissitudes in the Assessment of Damages: An Anglo-Australian Perspective. *The International and Comparative Law Quarterly*, 32(3), 651–666.
3. Wagner, U. (1972). Successive Causes and the Quantum of Damages in Personal Injury Cases. *Osgoode Hall Law Journal*, 10(2), 369–397.
4. Quill, E. (2002). Successive Causes and the Measurement of Damages. *Irish Jurist*, 37, 91–112.
5. McInnes, M. (1997). Causation in Tort Law: Back to Basics at the Supreme Court of Canada. *Alberta Law Review*, 35(4), 1013–1034.
6. McGregor, H. (1970). Variations on an Enigma: Successive Causes of Personal Injury. *Modern Law Review*, 33(1), 378–390.
7. Fischer, D.A. (1999). Successive Causes and The Engima of Duplicated Harm. *Tennessee Law Review*, 66, 1127–1166.
8. King, J. (1981). Causation, Valuation, and Chance in Personal Injury Torts Involving Preexisting Conditions and Future Consequences. *The Yale Law Journal*, 90(6), 1353–1397.
9. *Baker v. Willoughby*. (1970). AC 467. URL: <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1969/8.html>.
10. *Stene v. Evans*. (1958). 14 D.L.R. (2d) 73 (Alta. S.C. (A.D.)). URL: <https://www.canlii.org/en/ab/abca/doc/1958/1958canlii232/1958canlii232.html>.
11. *Long v. Thiessen*. (1968). 65 W.W.R. 577 (B.C.C.A.). URL: <https://www.canlii.org/en/bc/bcca/doc/1968/1968canlii889/1968canlii889.html>.
12. *Hicks v. Cooper*. (1973). 1 O.R. (2d) 221 (C.A.). URL: <https://www.canlii.org/en/on/onca/doc/1973/1973canlii1254/1973canlii1254.html>.

13. *Berns v. Campbell*. (1974). 8 O.R. (2d) 680 (H.C.). URL: <https://www.canlii.org/en/on/onsc/doc/1974/1974canlii641/1974canlii641.html>.

14. *Masson v. Rowan*. (1988). 4 W.W.R. 430 (Man. Q.B.). URL: <https://www.canlii.org/en/mb/mbqb/doc/1988/1988canlii7158/1988canlii7158.html>.

15. Karnaukh, B.P. (2020). Nadlyshkova prychynnist u deliktnomu pravi [Overdetermined Causation in Tort Law]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 150*, 67–77. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.209744> [in Ukrainian].

16. *Jobling v Associated Dairies Ltd*. (1982). AC 794. URL: <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1981/3.html>.

17. *Performance Cars Ltd v. Abraham*. (1962). 1 QB 33. URL: <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1961/3.html>.

18. *L. (R.) v. Minister for Health and Children*. (2001). IEHC 64; [2001] 1 IR 744 (6th April, 2001). URL: <https://www.bailii.org/ie/cases/IEHC/2001/64.html>.

19. Note to Baker v. Willoughby. (1969). *Law Quarterly Review*, 85, 307–310.

Karnaukh B. P., PhD in Law, Associate professor at the Department of Civil Law No. 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: karnaukh.bogdan@gmail.com ; ORCID 0000-0003-1968-3051

Duplication of Harm in Tort Law

The article addresses the issue of causation in cases where there are two successive events, each of which is sufficient to cause the same damage. Such cases are considered under the title 'successive causes' or 'duplicated harm'. In such a scenario the issue arises: which of the two events shall be considered as a legal cause of the damage. On the one hand, if the concept of damage denotes actual changes in the physical world, then each of the events can be considered as a cause of damage. However, if the concept of damage denotes economic losses (resulting from the changes in physical world), then only the first event can be considered as a cause of damage.

The author focuses on the cases involving harm to plaintiff's health. The peculiarity of these cases is that the loss of earning capacity, in contrast to property damage, is continuous. Deciding on which of the two successive injuries shall be considered as a legal cause of the damage necessitates navigating through different tenets of tort law, which may contradict each other. Among those tenets there are: principle of full compensation (restitutio in integrum), 'vicissitudes principle', the principle that defendant 'must take the victim as he finds him' and 'court does not speculate when it knows'. However, the paramount tenet is the principle of the full compensation, while other tenets must be seen as subsidiary.

The author analyzes English case law, in particular cases of Baker v. Willoughby and Jobling v Associated Dairies Ltd. Courts' arguments are scrutinized.

Eventually the author argues in favor of the view that after the occurrence of the second incident the loss of earning capacity shall be considered as having two causes at the same time. This opens the way for the application of the regime of joint and several liability. Nevertheless, it should be borne in mind that injuries may and usually does cause moral damage as well. And the issue of compensating moral damage have to be contemplated separately.

Keywords: causation; duplicated harm; successive causes; tort; injury.

Рекомендоване цитування: Карнаух Б. П. Дублювання шкоди в деліктному праві. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 151. С. 31–41. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.151.215274>.

Suggested Citation: Karnaukh, B.P. (2020). Dubliuvannia shkody v deliktnomu pravi [Duplication of Harm in Tort Law]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 151*, 31–41. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.151.215274> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 30.10.2020 р.